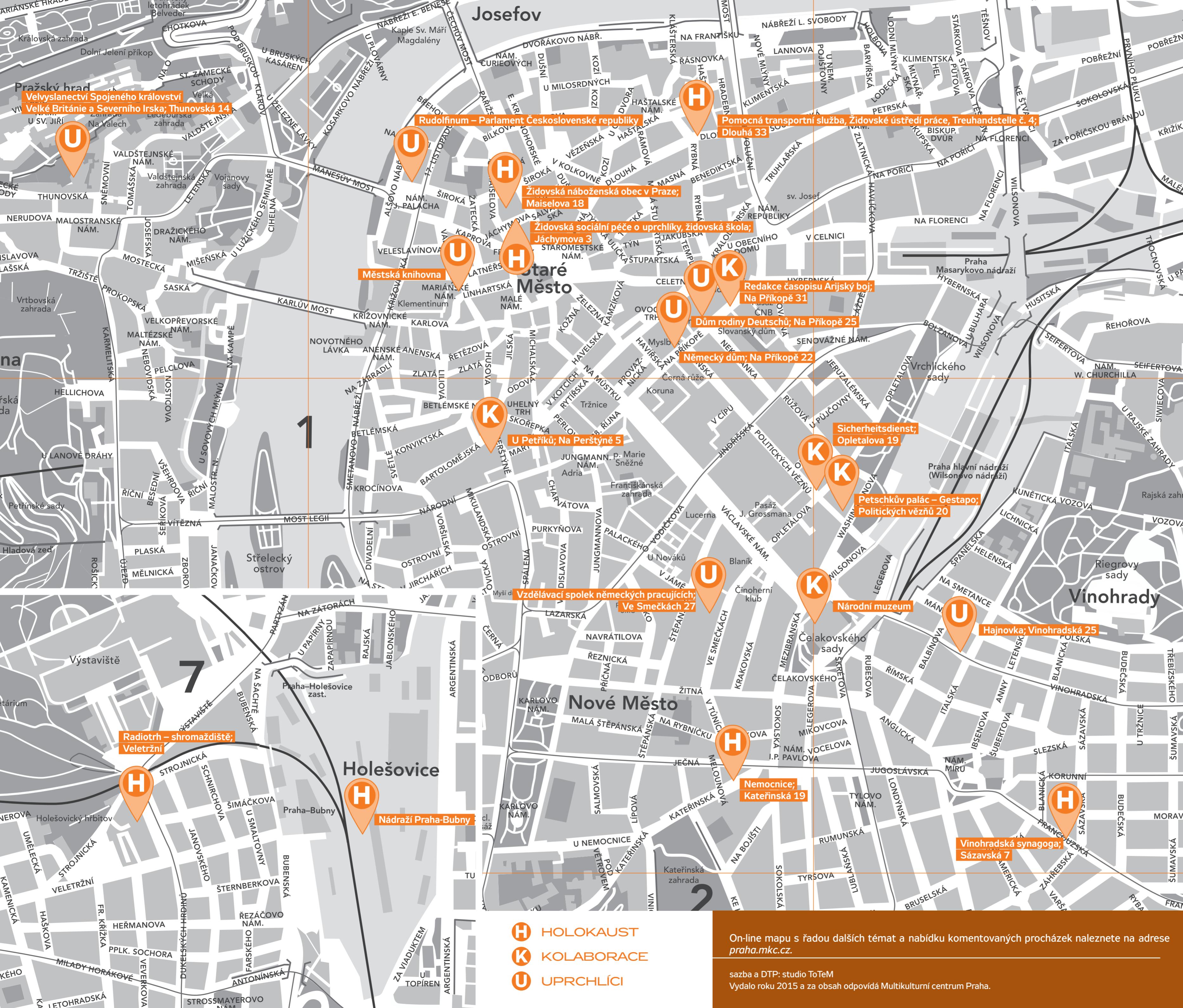

cheme Zit.

Auto*Mat prosazuje lepsi* prostred* pro kvalitnu zivot Mapovy* podklad pro mapu Praha sdilena a rozdelena: Auto*mat, Zelena*na mapa Prahy ve meste*, podporuje verejnosu*, pesi* a ckylistickou dopravu a prina*si inspiraci z evropskych metropoli. Souesedskou slavenskou Zazit messto jinak aktivizuje lid* k promene ulic a verejneho prostoru, dale dohlizi na politiku a efektivni vyu*ziti vrejnych peniez. Podperte nase aktivity a spolecne tvorime messto, ve ktere m

Josefov

H HOLOKAUST K KOLABORA U UPRCHLÍCI

On-line mapu s řadou dalších témat a nabídku komentovaných procházek naleznete na adrese praha.mkc.cz.

sazba a DTP: studio ToTeM
Vydalo roku 2015 a za obsah odpovídá Multikulturní centrum Praha

praha.mkc.cz

 multikulturm
centrum
praha

PRAHA SDÍLENÁ A ROZDĚLENÁ

O PROJEKTU

Mapa je součástí vzdělávacího projektu Praha sdílená a rozdelená, jehož autorem je Multikulturní centrum Praha. Projekt narušuje pohled na Prahu jako město jednoho národa. Představuje ji jako místo, kde vedle sebe žili česky a německy mluvící obyvatelé, jejichž často křehké identity nebyly vymezeny pouze prostorem, ale též jazykem, dobou, politickým kontextem, předsudky a stereotypy. Pomocí míst, kde se odehrával každodenní život Pražanů a Pražanek (kavárny, kulturní instituce, kostely, synagogy, školy, obytné domy apod.), dávají mapa a komentované procházky nahlédnout do každodenního soužití a osudu přistěhovalců, uprchlíků a místních obyvatel, tragicky pojmenovaných druhou světovou válkou a holokaustem. Projekt je otevřenou platformou. Podílí se na něm odborníci, studenti vysokých a středních škol z Čech i zahraničí. Na základě rozhovorů s pamětníky a výzkumů v archivech společně skládají mozaiku historické multikulturní Prahy. Nabídka procházek i materiály pro školy jsou průběžně zveřejňovány na praha.mkc.cz. Cizojazyčné verze interaktivní online mapy budou v průběhu roku 2015 dostupné na téže adrese.

HOLOKAUST

Se vznikem druhé republiky a později protektorátu začali být náhle Židé v Československu ze společnosti vyčleňováni. Byli vytlačováni ze svých domovů (a sestěhováváni na Prahu I a V, později i na Prahu II a XII), škol i profesí a postupně pozbývali všechn občanských práv.

V centru Prahy, na místě Radiotruhu (poblíž Veletržního paláce), bylo v dřevěných baráčích s betonovou podlahou roku 1941 zřízeno shromaždiště pražských Židů. Po předvolání sem přicházel s 50 kg majetku, za branou odevzdali peníze, cennosti, klíče od bytu. Obykle po třech dnech odcházel nad rámem na nedaleké nádraží Bubny, odkud první transporty odjely do ghetta v Lodži, později mřížily do Terezína. Celkem shromaždištěm prošlo na 50 000 osob, mezi nimi i věhlasní obchodníci, lékaři a umělci.

Zároveň tehdy do Prahy přijížděli němečtí úředníci a hledali bydlení. Vyhledávanou oblast představovaly právě Holešovice-Bubny, které byly vyhlášené komfortními byty i početnou německou menšinou. Celkem oprávněně se tehdy začalo části ulice U Vozovky (dnes U Smalovny) hovorově říkat Malý Berlín. Pokud se přichozí úředníkům zalíbily židovské byty, byly jejich nájemci či majitel vystěhováni. Po zahájení transportů se počet uvolněných bytů ještě zvýšil.

UPRCHLÍCI

Po převzetí moci nacisty v roce 1933 opouštěli Německo Židé i odpůrci režimu (sociální demokraté a komunisté). Z Československa, jakožto posledního demokratického státu ve střední Evropě, se tak stal hlavní centrum německé emigrace. Díky poloze i velké německé menšině představovalo vhodný cíl.

Zástupci Československa se ovšem chovali nerohodně a uprchlíci byli často odkázáni na dobrou vůli místních úřadů. Na politické scéně se rozhořel konflikt mezi levicí, která se zastávala práva na azyl pro německé soudruhy, a pravicí odmítající jejich příliv. Svou roli sehrál i antisemitismus. Uprchlíkům tak pomáhali jednotlivci a soukromé iniciativy.

V Československu se utečenci museli vyrovnat s řadou omezení a nepříznivými podmínkami (nezaměstnanost, hromadné ubytovny, malý přísun potravin). Během zimy se z kaváren stávala místa, kde emigranti seděli hodiny nad jedním šálkem kávy; podobnou roli plnily i knihovny.

Po obsazení pohraničí nacisty na podzim roku 1938 se uprchlíci stahovali do vnitrozemí, hlavně do Prahy, a po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 volili často další emigraci, např. do Velké Británie, Sovětského svazu nebo Švédska.

KOLABORACE

Před druhou světovou válkou vyjadřoval výraz „kolaborace“ společnou práci či spolupráci. Během několika let však získal nový význam. Poválečný lexikon uvádí, že kolaborace je „nečestná spolupráce (zejm. politická) s vládnoucím neprítelem, u nás zejm. s nacistickými okupanty“.

Nacisté byli na spolupráci s občany okupovaných zemí závislí a navzdory činnosti odboje v ní byli také velmi úspěšní. Řada českých politiků druhé republiky přešla do protektorátní vlády a na 400 000 českých úředníků státní správy dohlíželo jen 10 000 Němců. Češti novináři psali propagandistické články, dělníci vyráběli zbraně pro Wehrmacht a desítky tisíc Čechů udávaly spoluobčany Gestapu.

Pojem kolaborace vyjadřuje nejen konání, ale i morální odsudek, ovšem motivy a úmysly kolaborantů nejsou snadno odhalitelné. Nadto se aktivně nadšená kolaborace (Emanuel Moravec) liší od kolaborace spíše tragické (Emil Hácha). Stejně tak je rozdíl mezi někým, kdo se jen ulíval v práci, a odbojářem.

Ke známým kolaborantům patřil mimo jiné i Jiří Arvéd Smíchovský. Pocházel ze staré pražské rodiny, byl vzdělaný, hovořil pěti jazyky, ale patřil k rozporuplným postavám. V meziválečném období pracoval pro italskou rozvědku a po vzniku protektorátu se stal agentem nacistické zpravodajské služby. Poválečný retribuční soud, jenž Smíchovského popsal jako „chladnokrevného“ a „cynického“, ho odsoudil k doživotnímu trestu.

Německé okupační jednotky v Praze, březen 1939

HOLOKAUST

Nádraží Praha-Bubny

Pražským bubenským nádražím prošlo během druhé světové války téměř 50 000 lidí zařazených do transportů z Prahy do ghett v protektorátu či na východ Evropy. Odtamtud pak povětšinou pokračovali do vyhlazovacích táborů. Většina z deportovaných žen, mužů a dětí nepřežila.

Na nádraží přicházeli pěšky z nedalekého shromaždiště poblíž Veletržní ulice. Průvod osob zařazených do transportu vycházel obtěžkaný zavazadly brzy nad rámem, aby prošel ještě spíči čtvrtí a nevzbuzoval pozornost. Dopraváli jej četníci, na nádraží pak transportované osoby převzali stráže SS.

Nemocnice; Kateřinská 19

V sanatoriu u Sv. Bernardy v Kateřinské ulici bylo cca 30–40 lůžek určeno pro hospitalizaci židovských pacientů, které ošetřovali židovští lékaři. Spolu s budovou v nedaleké Lublaňské ulici č. 57 šlo o jediné dvě pražské nemocnice, kde se za protektorátu mohly neambulantně léčit osoby označené za Židy či židovské mísence. Obě zařízení financovala židovská obec.

Židovští lékaři a lékárničky byli stejně jako právníci či inženýři krátce po Mnichovu svými nežidovskými kolegy navrženi na vyloučení z profesních komor, od 17. 3. 1939 nesměli pracovat ve veřejných zařízeních a od července 1939 jim byly uzavřeny praxe. Pouze dvě procenta lékařů židovského původu z celkového počtu lékařů v republice získalo povolení k výkonu praxe, mohli ale ošetřovat pouze členy rodiny a Židy.)

Pomocná transportní služba, Židovské ústředí práce, Treuhandstelle č. 4; Dlouhá 33

V Dlouhé ulici č. 33 sídlilo mnoho židovských organizací, např. pomocná transportní služba (Transporthilfe či Hilfsdienst). Její dobrovolníci z řad židovské mládeže pomáhali občanům zařazeným do transportu do transportů s balením zavazadel a jejich dopravou na shromaždiště. Sídlo tu mělo i Židovské ústředí práce, které přidělovalo nezaměstnané židovské muže (vyloučené z profesního života) na pomocné práce, např. na odklízení sněhu či stavební práce. Dále zde sídlila redakce týdeníku Židovské listy (Jüdisches Nachrichtenblatt), vydávané pražskou Židovskou náboženskou obcí, nebo sionistické středisko Makabi aj.

Nacházel se tu též skladишť tzv. Treuhandstelle, speciálního oddělení pražské Židovské náboženské obce, pověřené likvidací vybavení bytů po deportovaných z Prahy. Na agendu dohlížela Ústředna pro židovské vystěhovalectví (Zentralstelle für jüdische Auswanderung), později přejmenovaná na Ústřední úřad pro úpravu židovské otázky (Zentralamt für Regelung der Judenfrage). V tomto skladisti byly uloženy kufry, knihy, noty, starožitnosti, lednice aj. Další skladby byly např. v Maiselově, Široké, Haštalské, Dušní nebo Jeruzálemské ulici (často v uzavřených synagogách).

Ve stejném bloku, v č. 41, sídlil do svého zrušení r. 1941 Ústřední sionistický svaz – Palestinský úřad, který sdružoval sionistické organizace a připravoval zajemce na vystěhování do Palestiny. V přízemí do r. 1943 fungovalo Café Aschermann, asi poslední pražská Židům přístupná kavárna.

Radiotr - shromaždiště; Veletržní

Na místě u dnešního Parkhotelu stávalo Nové výstaviště Pražských vzorkových veletrů. Tam bylo v roce 1941 v dřevěných domcích Radiotruhu zřízeno shromaždiště pražských židovských transportů.

Lidé, kteří byli předvoláni k nástupu do transportu, se museli ve stanovený den dostavit k bráñě Nového výstaviště. S sebou si směli vzít ma-

jetek o váze 50 kilogramů sbalený do kufrů či zavazadel s popruhy, aby je mohli sami nést. Vše museli označit číslem, které jim bylo přiděleno v předvolání. Za branou podpisem potvrdili, že se vzdávají veškerého svého majetku, odevzdali pojistné smlouvy, klíče od bytu. Zůstalo jim jen příruční zavazadlo, kufry a batohy nebyly během pobytu na shromaždišti přistupně. Obvykle po třech dnech, které strávili v dřevěném baráku s betonovou podlahou, odevzdali brzy ráno na nádraží Praha-Bubny. Z nádraží odjížděli osobními vlaky do Terezína (několik transportů z Prahy odjelo také do ghetta v Lodži).

Vinohradská synagoga; Sázavská 7

Největší pražská synagoga stála na Vinohradech. Budova pro dva tisíce sedících věřících byla otevřena v září 1896. Ačkoliv vinohradská židovská obec představovala jednu z největších v předválečném Československu, většina jejích členů nebyla nábožensky příliš aktivní a navštěvovala synagogu jen několikrát do roka.

Pravděpodobně po odjezdu posledního vinohradského rabína na podzim 1939 se z obytných prostor v boční přístavbě synagogy stal útulek pro malé děti. Po uzavření všech židovských modliteben na podzim 1941 se z synagogy stalo skladишť zabavených uměleckých předmětů, tkanin, sítých strojů a jízdních kol – Treuhandstelle č. 7. Dětský útulek byl zrušen.

V únoru 1945 synagogu poškodilo bombardování spojenců a nacisté nepovolili její hašení. V r. 1951 byla zbourána.

Židovská náboženská obec v Praze; Maiselova 18

Pražské židovské náboženské obci podléhaly od července 1939 všechny židovské obce v protektorátu. Židovská obec byla nucena spolupracovat s nacisty, od září 1939 prováděla registraci židovského obyvatelstva a od podzimu 1941 do roku 1945 posílala předvolání do transportů a zařizovala deportace, výběr osob do transportů zajišťovala Ústředna pro židovské vystěhovalectví. Židovská obec také vybírala poplatky a daně vyměřené speciálně Židům. V r. 1943 byla Židovská náboženská obec přetvořena na Židovskou radu starších.

O několik domů vedle, v čísle 10, bylo skladишť Treuhandstelle č. 14, kam byly umísteny zabavené tašky, kufry, porcelán, knihy nebo nábytek.

Židovská sociální péče o uprchlíky, židovská škola; Jáchymova 3

V budově pražské židovské obce v průběhu let sídlilo mnoho židovských institucí, např. židovská sociální péče o uprchlíky, která se starala o početné židovské uprchlíky z Německa. Obstarávala jim ubytování, stravu a usilovala také o zajištění víz do dalších emigračních destinací. Šlo o jednu z mnoha iniciativ na podporu uprchlíků. Po roce 1939 se zde pro mladé lidé židovského původu, kteří již nemohli vykonávat své povolání nebo studovat, konaly také přeskolovací kurzy na učitele a vychovatele židovských dětí. V letech 1940–1942 tu sídlila jediná škola pro židovské děti v české části protektorátu. Škola byla přeplněna, vyučovalo se na směny. Po uzavření školy v červenci 1942 budovu využívalo Ústřední židovské muzeum (Jüdisches Zentralmuseum), zřízené nacisty, pro účely administrativy a jako skladишť. Po deportaci pracovníků činnost muzea na podzim 1944, resp. v zimě 1945, zcela ustala.

UPRCHLÍCI

Dům rodiny Deutschů; Na Příkopě 25

Do roku 1938 zde měl optiku Moritz Deutsch, jehož rodina patřila k odpůrcům nacismu. Moritz byl stejně jako jeho žena Marie i syn Karl Wolfgang přesvědčený angažovaným sociálním demokratem. Po Mnichovské dohodě Deutschovi emigrovali do USA, kde Marie musela pracovat v továrně. Až Karlu Wolfgangovi se podařil kariérní vzestup, stal se respektovaným profesorem politologie.

Hajnovka; Vinohradská 25

Restaurace Hajnovka byla jedním z míst, kde se po roce 1933 setkávali přívrženci Sociálně demokratické strany Německa (SPD), kteří uprchli z Říše. Na schůzích si vyměňovali informace, navazovali kontakty a projednávali další postup. Konaly se zde ale i schůzky bez politického účelu.

Mariánské nám. 1, Městská knihovna

Uprchlíkům z Říše bylo v Československu povolené přijímat práci, potýkali se tak s nezaměstnaností. Ubytovací poměry byly navíc někdy tak špatné, že raději trávili čas jinde. Hodiny pro seděli v pražských kavárnách nebo právě v Městské knihovně, kam měli díky jejímu řediteli Janu Thonovi vstup zdarma.

Německý dům; Na Příkopě 22

V dnešním Slovanském domě sídlil do roku 1945 spolek Německý dům. Prostor byl centrem německého společenského a kulturního dne v Praze. Když po přijetí Mnichovské dohody a obsazení československého pohraničí v říjnu 1938 mnohým odpůrcům nacionálního socialismu a Židům nezbylo než utéct do vnitrozemí, sloužil Německý dům pro účely nouzového ubytování. O uprchlíky se zde staral spolek Arbeiter